

**Комисија за оцену и одбрану докторске дисертације
под називом „Уобичајено боравиште у међународном приватном праву“
кандидаткиње мр Драгане Дамјановић**

**НАУЧНО-НАСТАВНОМ ВЕЋУ ПРАВНОГ ФАКУЛТЕТА
УНИВЕРЗИТЕТА У ИСТОЧНОМ САРАЈЕВУ**

ПРЕДМЕТ: Извештај о оцени урађене докторске дисертације кандидаткиње мр Драгане Дамјановић под називом „Уобичајено боравиште у међународном приватном праву“

Одлуком Научно-наставног већа Правног факултета Универзитета у Источном Сарајеву број: 925/22 од 7.6.2022. године именована је Комисија за оцену и одбрану докторске дисертације (у даљем тексту: Комисија) под називом „Уобичајено боравиште у међународном приватном праву“ кандидаткиње мр Драгане Дамјановић у саставу:

1. **Проф. др Славко Ђорђевић**, редовни професор Правног факултета Универзитета у Крагујевцу, ужа научна област Међународноприватноправна, председник Комисије,
2. **Проф. др Јелена Беловић**, ванредни професор Правног факултета Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, ужа научна област Међународноприватноправна, члан Комисије,
3. **Проф. др Мирко Живковић**, редовни професор Правног факултета Универзитета у Нишу у пензији, ужа научна област Грађанскоправна, ментор и члан Комисије.

Након прегледа и анализе текста докторске дисертације, Комисија подноси Научно-наставном већу Правног факултета Универзитета у Источном Сарајеву следећи

ИЗВЕШТАЈ

1. Основни подаци о кандидату

Мр Драгана Дамјановић (рођена Пејић) рођена је 09.10.1985. године у Тузли. Основну и средњу школу завршила је у Сребреници. Правни факултет Универзитета у Источном Сарајеву уписала је 2004. године, а дипломирала 2008. године, као студент генерације. Постдипломске студије на истом факултету уписала је 2009. године, смер Грађанскоправни.

Магистарску тезу под називом „Сукоб закона у материји наслеђивања“ одбранила је, с одликом, 2014. године. Академске 2015/2016 године боравила је на Мах Планк Институту за упоредно и међународно приватно право у Хамбургу, у оквиру програма за стипендирање међународних истраживача са пројектом „Уобичајено боравиште у међународном приватном праву“.

На Универзитету у Источном Сарајеву 2009. године бирана је у звање асистента на ужу научну област Међународно приватно право, предмет Међународно приватно право и од тада ради на Правном факултету Универзитета у Источном Сарајеву. У звање вишег асистента на ужу научну област Грађанско право, бирана је 2014. године и поново 2020. године. Држи вежбе на предметима Међународно приватно право и Облигационо право – посебни део.

Део је пројектног тима у пројекту „Реформа законодавства о реструктурирању, реорганизацији и стечају у светлу европских тенденција“ Правног факултета у Источном Сарајеву који је финансиран од стране Министарства за научнотехнолошки развој, високо образовање и информационо друштво РС за годину 2019/2020.

Члан је Удружења правника Републике Српске, Немачко-босанско-херцеговачког удружења правника, Удружења научника и истраживача у области правних студија – ХАРМОНИУС. Од 2019. године налази се на Листи арбитра Арбитражног суда при Вањскотрговинској /Спољнотрговинској комори Босне и Херцеговине. Аутор је више стручних и научних радова из области међународног приватног права.

2. Значај и допринос докторске дисертације са становишта актуелног стања у одређеној научној области

Иако је уобичајено боравиште одавно познато у упоредном праву, као предмет самосталног изучавања није шире анализирано у правној теорији Босне и Херцеговине, нити новонасталих држава са простора бивше Југославије. Уобичајено боравиште настало је под окриљем Хашке конференције за међународно приватно право и користи се као критеријум надлежности и повезница за одређивање меродавног права у већини њених конвенција. Поред тога, уобичајено боравиште представља примарну тачку везивања за одређивање меродавног права у статусним, породичним, наследним, те уговорним и вануговорним односима у уредбама Европске уније, као и у великом броју кодификација националних система међународног приватног права. С друге стране, оно није предвиђено као тачка везивања у унутрашњем законодавству Босне и Херцеговине, већ се у њеном правном поретку примењује посредством међународних уговора. Нажалост, иако би морали, ретке су прилике у којима судови примењују уобичајено боравиште, што за последицу често има његово погрешно тумачење. Поред тога, Босна и Херцеговина је још 2008. године са Европском унијом закључила Споразум о стабилизацији и придруживању, који је ступио на снагу 2015. године. Тим споразумом, Босна и Херцеговина је преузела обавезу постепене хармонизације свог законодавства са правним тековинама Европске уније. Због тога ће бити потребно приступити усвајању нове кодификације из области међународног приватног права, у којој ће уобичајено боравиште сигурно бити незаобилазна тачка везивања, најчешће примарног карактера. Уобичајено боравиште, упркос томе, до сада није посебно, односно систематски разматраноу домаћој правној литератури или судској пракси, те је у томе је практични значај и научна оправданост ове докторске дисертације.

3. Оцена да је урађена докторска дисертација резултат оригиналног научног рада кандидаткиње у одређеној научној области

Уобичајено боравиште је, дакле, изузетно ретко било предмет обраде у домаћим научним радовима из области међународног приватног права. Када је реч о упоредној

доктрини, најчешће је разматрано приликом примене Конвенције о грађанскоправним аспектима међународне отмице деце из 1980. године, међутим, ни тада не на систематски начин. То је у одређеној мери отежало рад на сагледавању свих аспеката ове комплексне теме, али је истовремено омогућило кандидаткињи да коришћењем одговарајућих метода применљивих у друштвеним наукама, самосталним истраживачким радом дође до нових сазнања у овој материји.

Докторска дисертација „Уобичајено боравиште у међународном приватном праву“ кандидаткиње мр Драгане Дамјановић представља оригинални рад – није плагијат, што је као фаза која претходи подношењу овог извештаја утврђено и применом посебног софтвера у складу са Правилником о коришћењу софтвера за детекцију плагијаризма на Универзитету у Источном Сарајеву.

4. Преглед остварених резултата кандидаткиње у одређеној научној области

- **Међународни стечај у праву Републике Српске: међународна надлежност суда и мјеродавно право**, Зборник радова „Изазови правном систему“, Том II, Правни факултет Универзитета у Источном Сарајеву, Источно Сарајево 2021, 335–353.

Ауторка у раду разматра међународни стечај у праву Републике Српске. Истиче да је то питање регулисано Законом о стечају из 2016. године. Иако је циљ тог закона био доношење ефикасног прописа који би био хармонизован са решењима из региона и правом Европске уније, стиче се утисак да су нова правила међународног стечаја лошија у односу на Закон о стечајном поступку из 2002. године. То је нарочито видљиво у делу који регулише међународну надлежност судова Републике Српске, као и меродавно право. Наиме, одребе које регулишу наведена питања су доста нејасно формулисане и због тога тешке за примену. У том смислу, ауторка предлаже измене закона у делу који се тиче искључиве међународне надлежности судова Републике Српске, посебне надлежности, те меродавног права за отварање стечајног поступка, излучна и разлучна права и уговор о раду.

- **Сурогатство – нови изазов за међународно приватно право**, Зборник радова „Право, традиција и промјене“, Том II, Правни факултет Универзитета у Источном Сарајеву, Источно Сарајево 2020, 261–286.

Ауторка се бави правним последицама сурогат аранжмана који има прекогранични карактер. Право је сваког детета да, уколико је то могуће, зна за своје родитеље и ужива њихово старање. Међутим, развој медицинских наука, као и промена устаљених породичних образаца унели су неизвесност у питање успостављања, признања и оспоравања правног родитељства. Имајући у виду да је у већини земаља ово питање делимично или сасвим нерегулисано, парови који се одлуче да на овакав начин добију потомство, често одлазе у иностранство где се налази сурогат мајка, или, пак, њу доводе у своју земљу. Било како било, нужно се појављује питање успостављања или признања правног родитељства над дететом рођеним од сурогат мајке, у тзв. сурогат аранжману који има прекогранични карактер. У вези са тим, у овом раду ауторка разматра сурогат материнство уопште и стање у Босни и Херцеговини, његову рефлекскију на међународно приватно право, најчешће проблематичне ситуације са којима се сусрећу намеравани родитељи из прекограничног сурогат аранжмана, те даје идеје о могућим решењима. Ауторка истиче да би најбоље решење била унификација правила о прекограничном сурогат аранжману путем усвајања међународне конвенције, те поздравља рад Хашке конференције за међународно приватно право на том плану.

- ***Citizenship in Bosnia and Herzegovina: Legal Institutions and a Point of Attachment***, Зборник радова Public Law in Bosnia and Herzegovina: Trends and Challenges, Правни факултет Универзитета у Источном Сарајеву и European Public Law Organization, Athens, first edition 2015, стр. 239–257.

Ауторка анализира држављанство као правну установу и као тачку везивања у међународном приватном праву. У оквиру тога, обрађени су начини стицања држављанства Босне и Херцеговине, али и ентитета. Ауторка, затим, говори о употреби држављанства као тачке везивања у статусним, породичним и наследним односима, као и разлозима доминације закона држављанства у односу на остале тачке везивања. Закључује да Босна и Херцеговина није довољно отворена за пријем нових држављана, што се може закључити из строгих услова за стицање држављанства натурализацијом. Поред тога, сматра да има места корекцији услова за стицање двојног држављанства, путем закључивања билатералних уговора којима би се то омогућило. То би користило, не само домаћим држављанима, који су, у овом тренутку, често приморани да се одрекну БиХ држављанство како би стекли неко друго, већ би охрабрило и стране инвестиције у Босну и Херцеговину.

- ***Personal Name: the Gap in the PIL Acts of Republic of Srpska and Federation of Bosnia and Herzegovina***, 4th Balkan Conference - Conference Proceedings: Personal Name in Internal and Private International Law, Faculty of Law, University of Nis, Nis 2016, 129–144.

Ауторка се бави анализом прописа о личном имену у унутрашњем и међународном приватном праву Републике Српске, Федерације БиХ и Брчко Дистрикта. Између осталог, разматра одредбе о одређивању личног имена детета по рођењу или потпуном усвојењу од стране овлашћених лица. У вези са тим, дискутује о питању промене личног имена које може наступити као последица признања, утврђивања или оспоравања очинства или материнства, престанка усвојења, закључења или престанка брака, као и процедуре промене личног имена. Након тога, ауторка презентује решења у ситуацијама када је присутан елемент иностраности. У том смислу, рад се бави меродавним правом за одређивање и промену личног имена, као и питањем надлежности БиХ органа. Исто тако, осврће се на решења из упоредног права и даје конкретне сугестије за боље регулисање овог питања у домаћем праву. Наиме, поздрављена су супстанцијална решења у целој БиХ, али је наглашена потреба реформе ЗРСЗ у оба ентитета, како би се посебан члан посветио материји личног имена. Сматра да би законодавац, поред одређивања меродавног права за лично име, требао уредити и питање надлежности домаћих органа и признања страних одлука о промени личног имена домаћих држављана. У погледу меродавног права за лично име, ауторка налази да постоје две опције: задржати национално право као основно решење, како је учинио законодавац Црне Горе или прихватити закон уобичајеног боравишта и можда дозволити избор националног права, како је учињено у Преднацрту уредбе Европске уније о личном имену. Међутим, аутор нуди и компромисно решење, у виду усвајања националног права као основног решења, са остављањем могућности избора права уобичајеног боравишта лица у питању.

- **Мјеродавно право за тестаментарну способност: рјешења у Републици Српској, региону и праву Европске уније**, Зборник радова са међународног научног скупа: „Однос права у региону и права Европске уније“, Правни факултет Универзитета у Источном Сарајеву, Источно Сарајево 2015, стр. 206–226.

Ауторка говори о одређивању меродавног права за тестаментарну способност у случајевима са елементом иностраности, правећи компарацију између решења садржаних у домаћем Закону о решавању сукоба закона са прописима других земаља у одређеним односима (ЗРСЗ), решењима садржаним у упоредном праву и Уредби Европске уније 650/2012 о наслеђивању. Такође, посебна пажња усмерена је на Закон о међународном приватном праву Црне Горе и Нацрт Закона о међународном приватном праву Републике Србије, као најновијим регионалним кодификацијама међународног приватног права. На почетку рада, ауторка говори о тестаментарној способности уопште. Поставља се питање да ли је реч о једној страни опште пословне способности или засебном облику способности. Ауторка заузима став да је реч о способности *sui generis*. Меродавно право за тестаментарну способност оставиоца у РС и ФБиХ одређује се према његовом националном праву у време сачињавања тестаментa. То решење је на снази пуне три деценије, што може говорити о његовом квалитету, али и о инертности домаћег законодавца. Стога, ауторка изражава бојазан да се применом националног права оставиоца, не омогућава поштивање начела најближе везе, на ком се темељи ЗРСЗ, имајући у виду појачану миграцију становништва. У складу са тим, предлаже да се као меродавно право за тестаментарну способност оставиоца одреди закон његовог уобичајеног боравишта, као примарно решење, док би се као супсидијарно решење појавило његово национално право. Као релевантан временски тренутак, ауторка предлаже време сачињавања тестаментa или време смрти, било да се ради о националном праву оставиоца или закону његовог уобичајеног боравишта.

- **Вануговорна одговорност у међународном приватном праву**, Годишњак Правног факултета у Источном Сарајеву, бр. 2/2011, стр. 110 –123.

Ауторка пише о одговорности за штету уопште, наглашавајући значај дихотомне поделе на уговорну и деликтну одговорност за штету, те учесталости грађанскоправних деликата у материји са елементом иностраности. Након тога, обрађује институте појединачно, почевши од стицање без основа, преко пословодства без налога, да би на крају обрадила грађанскоравне деликте. Ауторка притом најпре излаже материјалноправне аспекте поменутих института, да би затим извршила њихову детаљну анализу из угла међународног приватног права. У раду се истиче мишљење о застарелости домаћих решења и неопходности хармонизације домаћег права са правом Европске уније, нарочито са Уредбом о меродавном праву за вануговорне облигације из 2009. године. Сматра да правило *lex loci delicti commissi*, као примарно решење за одређивање меродавног права у случају грађанскоправних деликата са елементом иностраности, не би смело остати неприкосновено, и у том смислу се, након анализе упоредноправних решења, залаже за увођење клаузуле изузетка као допунског правила.

- **Арбитражни споразум у међународном приватном праву**, Зборник радова Правног факултета у Источном Сарајеву, бр. 5/2009, стр. 315–327.

Ауторка пише о арбитражном споразуму, обрађујући све његове аспекте: појам, пуноважност, садржину, форму, способност странака, арбитрабилност споразума, самосталност арбитражног споразума, могућност и облике преноса истог, правне

ефекте арбитражног споразума, овлашћење арбитражног већа да одлучује о својој надлежности, те начине престанка. Ауторка наглашава значај арбитраже, јер се на јефтинији и ефикаснији начин елиминишу проблеми између странака, чиме се омогућава сигурнији и бржи трговински промет. Такође, истиче се могућност судске контроле арбитражног споразума по тужби за поништај или у поступку признања и извршења арбитражне одлуке, што доприноси правној сигурности странака.

5. Оцена о испуњености обима и квалитета у односу на пријављену тему

Докторска дисертација кандидаткиње мр Драгане Дамјановић под називом „Уобичајено боравиште у међународном приватном праву“ написана је на 385 страница на папиру стандардне величине (А4) са проредом 1,5 и писмом (*Times New Roman*) величине 12 типографских тачака, а садржи увод, три дела (у оквиру којих је 9 глава), закључак и библиографију. Текст докторске дисертације садржи 1268 фуснота испод текста и оне су дескриптивне и упућујуће природе.

САДРЖАЈ

САДРЖАЈ УВОД

ПРВИ ДИО НАСТАНАК И РАЗВОЈ УОБИЧАЈЕНОГ БОРАВИШТА

Претходна разматрања

ГЛАВА I

УОБИЧАЈЕНО БОРАВИШТЕ У ПРВОМ ПЕРИОДУ РАДА ХАШКЕ КОНФЕРЕНЦИЈА – ОД ОСНИВАЊА ДО УСВАЈАЊА СТАТУТА 1951. ГОДИНЕ.....

1. Конвенција о грађанском поступку из 1896. године
2. Конвенција о старатељству над малољетницима из 1902. године
3. Конвенција о грађанском поступку из 1905. године
4. Конвенција о заштитним мјерама над одраслим лицима из 1905. године
5. Закључна разматрања

ГЛАВА II

УОБИЧАЈЕНО БОРАВИШТЕ У ДРУГОМ ПЕРИОДУ РАДА ХАШКЕ КОНФЕРЕНЦИЈЕ – ОД ДОНОШЕЊА СТАТУТА ХАШКЕ КОНФЕРЕНЦИЈЕ 1951. ГОДИНЕ ДО ПРИСТУПАЊА ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ 2007. ГОДИНЕ

1. Конвенција о грађанском поступку из 1954. године
2. Конвенција о мјеродавном праву за међународну продају робе из 1955. године
3. Конвенција о мјеродавном праву у погледу издржавања дјете из 1956. године
4. Конвенција о признању и извршењу одлука о издржавању дјете из 1958. године
5. Конвенција о надлежности органа и мјеродавном праву у погледу заштите малољетника из 1961. године
6. Конвенција о сукобима закона у погледу форме завјештајних одредаба из 1961. године
7. Конвенција о надлежности, мјеродавном праву и признању одлука о усвојењу из 1965. године
8. Конвенција о избору суда из 1965. године

9. Конвенција о признању и извршењу страних судских одлука у грађанским и трговачким стварима из 1971. године и Додатни протокол из 1971. године
10. Конвенција о признању развода и правних растава из 1970. године
11. Конвенција о мјеродавном праву за саобраћајне незгоде из 1971. године
12. Конвенција у погледу међународног управљања имовином преминулих лица из 1973. године
13. Конвенција о мјеродавном праву за одговорност произвођача за своје производе из 1973. године
14. Конвенција о признању и извршењу одлука које се односе на обавезе издржавања из 1973. године
15. Конвенција о мјеродавном праву за обавезе издржавања из 1973. године
16. Конвенција о мјеродавном праву за брачно-имовински режим из 1978. године
17. Конвенција о закључењу и признавању ваљаности бракова из 1978. године
18. Конвенција о мјеродавном праву за заступање и 1978. године
19. Конвенција о грађанскоправним аспектима међународне отмице дјецe из 1980. године
20. Конвенција о олакшању међународног приступа судовима из 1980. године
21. Конвенција о мјеродавном праву за уговоре о међународној продаји робе из 1986. године
22. Конвенција о мјеродавном праву за наслеђивање имовине умрлих лица из 1989. године
23. Конвенција о заштити дјецe и сарадњи у области међународног усвојења из 1993. године
24. Конвенција о надлежности, мјеродавном праву, признању и извршењу одлука и сарадњи у материји родитељске одговорности и мјера за заштиту дјецe из 1996. године
25. Конвенција о међународној заштити одраслих особа из 2000. године
26. Закључна разматрања

ГЛАВА III

УОБИЧАЈЕНО БОРАВИШТЕ У ТРЕЋЕМ ПЕРИОДУ РАДА ХАШКЕ КОНФЕРЕНЦИЈЕ – ОД ПРИСТУПАЊА ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ 2007. ГОДИНЕ ДО ДАНАС

1. Конвенција о међународној наплати издржавања дјецe и другим облицима породичног издржавања из 2007. године
2. Протокол о мјеродавном праву за обавезе издржавања из 2007. године
3. Конвенција о признању и извршењу страних пресуда у грађанским или трговинским стварима из 2019. године
4. Закључна разматрања

ДРУГИ ДИО УОБИЧАЈЕНО БОРАВИШТЕ

Претходна разматрања

ГЛАВА I

ОПШТИ ПОЈАМ УОБИЧАЈЕНОГ БОРАВИШТА

1. Уобичајено боравиште: правно или чињенично питање? Дефинисати га или не?
2. Елементи уобичајеног боравишта
  - 2.1. Фактички односно објективни елемент уобичајеног боравишта
    - 2.1.1. *Минимум трајања физичког присуства*
    - 2.1.2. *Објективни елемент као једини услов за заснивање уобичајеног боравишта*

- 2.2. Вољни односно субјективни елемент уобичајеног боравишта
  - 2.2.1. *Утврђивање субјективног елемента уобичајеног боравишта*
  - 2.2.2. *Намјера као одлучујући фактор за утврђивање уобичајеног боравишта*
- 3. Невољно (уобичајно) боравиште
- 4. Незаконито (уобичајно) боравиште
- 5. Стицање, губитак и промјена уобичајеног боравишта
- 6. Непосједовање и мултипликација уобичајеног боравишта
- 7. Начин дефинисања уобичајеног боравишта
- 8. Закључна разматрања

ГЛАВА II

ПОСЕБНИ ПОЈМОВИ УОБИЧАЈЕНОГ БОРАВИШТА

- 1. Уобичајено боравиште дјетета
  - 1.1. Начини утврђивања уобичајеног боравишта дјетета
    - 1.1.1. *Модел везаности (dependancy test)*
    - 1.1.2. *Модел родитељског права (parental rights test)*
    - 1.1.3. *Модел „дијете у фокусу“ (child centred test)*
    - 1.1.4. *Комбиновани или хибридни модел*
  - 1.2. Објективни елемент уобичајеног боравишта
    - 1.2.1. *Физичко присуство као неопходан услов за стицање уобичајеног боравишта дјетета*
    - 1.2.2. *Трајање физичког присуства у уобичајеном боравишту дјетета*
  - 1.3. Значај субјективног елемента у појму уобичајеног боравишта дјетета
- 2. Уобичајено боравиште предузетника
- 3. Уобичајено боравиште правног лица, односно организације која нема статус правног лица
- 4. Уобичајено боравиште оставиоца
  - 4.1. Начин утврђивања уобичајеног боравишта оставиоца
  - 4.2. Анализа садржаних упутстава
  - 4.3. Закључна разматрања о уобичајеном боравишту оставиоца
- 5. Закључна разматрања

ГЛАВА III

ОДНОС УОБИЧАЈЕНОГ БОРАВИШТА СА ДРЖАВЉАНСТВОМ, ПРЕБИВАЛИШТЕМ И БОРАВИШТЕМ

- 1. Уобичајено боравиште и држављанство
  - 1.1. Неколико ријечи о држављанству
  - 1.2. О односу држављанства и уобичајеног боравишта
- 2. Уобичајено боравиште и пребивалиште
  - 2.1. Неколико ријечи о пребивалишту
  - 2.2. О односу пребивалишта и уобичајеног боравишта
- 3. Уобичајено боравиште и боравиште
  - 3.1. Неколико ријечи о боравишту
  - 3.2. О односу уобичајеног боравишта и боравишта
- 4. Закључна разматрања

ТРЕЋИ ДИО

УОБИЧАЈЕНО БОРАВИШТЕ У УПОРЕДНОМ ПРАВУ

Претходна разматрања

ГЛАВА I

УОБИЧАЈЕНО БОРАВИШТЕ У МЕЂУНАРОДНОМ ПРИВАТНОМ ПРАВУ ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ

1. Уредбе из групе Брисел I
2. Уредбе из групе Брисел II
  - 2.1. Уредба Брисел II
  - 2.2. Уредба Брисел IIbis
  - 2.3. Уредба Брисел IIter
3. Уредбе из групе Рим
  - 3.1. Уредба Рим II
  - 3.2. Уредба Рим I
  - 3.3. Уредба Рим III
4. Уредба о издржавању
5. Уредба о брачноимовинском режиму
6. Уредба о имовинским посљедицама регистрованих партнерстава
7. Закључна разматрања

ГЛАВА II

УОБИЧАЈЕНО БОРАВИШТЕ У УПОРЕДНОМ ЗАКОНОДАВСТВУ

1. Уобичајено боравиште у кодификацији међународног приватног права Белгије
2. Уобичајено боравиште у кодификацији међународног приватног права Бугарске
3. Уобичајено боравиште у кодификацији међународног приватног права Турске
4. Уобичајено боравиште у кодификацији међународног приватног права Швајцарске
5. Уобичајено боравиште у кодификацији међународног приватног права Кине
6. Уобичајено боравиште у кодификацији међународног приватног права Јапана
7. Уобичајено боравиште у кодификацији међународног приватног права Хрватске
8. Уобичајено боравиште у кодификацији међународног приватног права Црне Горе
9. Уобичајено боравиште у кодификацији међународног приватног права Сјеверне Македоније
10. Уобичајено боравиште – стање у Републици Србији
11. Закључна разматрања

ГЛАВА III

УОБИЧАЈЕНО БОРАВИШТЕ У МЕЂУНАРОДНОМ ПРИВАТНОМ ПРАВУ БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ

1. De lege lata
2. De lege ferenda

ЗАКЉУЧАК

БИБЛИОГРАФИЈА

Основне карактеристике појединих делова текста докторске дисертације огледају се у следећем:

1. **УВОД** (7-9) садржи информације које се односе на опште напомене, предмет, циљ и методолошки оквир рада, полазне хипотезе, научну и друштвену оправданост, те актуелност теме која се обрађује у докторској дисертацији. Кандидаткиња истраживање темељи на следећим хипотезама:

(1) Уобичајено боравиште је подобно да буде критеријум надлежности и одређивања меродавног права, нарочито у статусним, породичним, наследним, уговорним и вануговорним односима. То значи да је на основу уобичајеног боравишта могуће извршити коначну локализацију правног односа, те пронаћи надлежно правосуђе и меродавно право.

(2) Уобичајено боравиште постоји као општи појам који се темељи на уобичајеном боравишту физичког лица. Међутим, поред тога постоје и посебни појмови уобичајеног боравишта који одступају од општег појма у одређеним карактеристикама. Ради се о уобичајеном боравишту детета, предузетника, правног лица или организације без својства правног лица и уобичајеном боравишту оставиоца.

(3) Уобичајено боравиште састоји се из два конститутивна елемента: објективног и субјективног, при чему је потребно присуство и једног и другог како би уобичајено боравиште постојало. Ни један од елемената није апсолутно доминантан, али је могуће да у појединим ситуацијама буде од већег значаја за стицање уобичајеног боравишта.

(4) Уобичајено боравиште не може се стећи мимо воље лица, али може да постоји чак и као незаконито.

(5) Уобичајено боравиште развило се у систему хашких конвенција, те је под њиховим утицајем, уврштено у систем уредби приватног права Европске уније, док су оба система имала утицаја да се оно нађе као одлучујућа тачка везивања у националним кодификацијама.

(6) Уобичајено боравиште у систему уредби Европске уније конзистентнијег је карактера, у односу на систем хашких конвенција, будући да Суд правде Европске уније има улогу привилегованог тумача, чије мишљење обавезује судове држава чланица.

У свом раду, користила је историјскоправни, позитивноправни и упоредноправни метод, методу дедукције и индукције, те технике језичког и циљног тумачења правне норме.

Циљ истраживања је свеобухватна научна обрада уобичајеног боравишта, која треба да доведе до научних и теоријских сазнања о свим његовим аспектима употребе у правном саобраћају. Теза би требало да има и одређени практични значај, у смислу пружања тумачења овог појма судској пракси и његовог довођења у везу са постојећим законским решењима.

2. ПРВИ ДЕО (10-130) дисертације посвећен је питањима настанка и развоја уобичајеног боравишта под окриљем Хашке конференције за међународно приватно право, кроз њена три периода рада. Овај део садржи три главе.

У првој глави обрађене су четири конвенције у којима се уобичајено боравиште користи као тачка везивања, а које су усвојене у првом периоду рада Хашке конференције – од оснивања до усвајања Статута 1951. године. Кандидаткиња констатује да је у том периоду, уобичајено боравиште имало улогу супсидијарне тачке везивања.

У другој глави обрађено је 25 конвенција усвојених у другом периоду рада Хашке конференције – од доношења Статута 1951. године до приступања Европске уније 2007. године. У овом периоду, уобичајено боравиште пење се узлазном путањом и од супсидијарне тачке везивања, постаје незаобилазан и примарни критеријум надлежности, али и одређивања меродавног права. Кандидаткиња примећује да уобичајено боравиште није изазивало ни претерану пажњу, нити велике проблеме све до ступања на снагу Конвенције о грађанскоправним аспектима међународне отмице деце из 1980. године. Тада постаје јасно да судови различито интерпретирају овај појам, што је и очекивано, будући да уобичајено боравиште није дефинисано ни у једној од конвенција. Упркос томе, до краја другог периода рада Хашке конференције, уочене су одређене чињенице значајне за његову процену. Тако посебну пажњу треба

посветити физичком присуству лица у одређеном месту, односу према друштвеној средини, али и његовој намери.

У трећој глави која прати трећи период рада Хашке конференције од приступања Европске уније 2007. године до данас, обрађене су две конвенције и један протокол, који користе уобичајено боравиште било као критеријум надлежности, или као критеријум за одређивање меродавног права. Уобичајено боравиште ни даље није дефинисано, а задржало је улогу примарне тачке везивања.

3. ДРУГИ ДЕО (131-275) посвећен је уобичајеном боравишту као тачки везивања и то је уједно централни и најобимнији део дисертације. Подељен је на три главе.

Прва глава бави се општим појмом уобичајеног боравишта физичког лица, у оквиру чега су размотрена бројна питања почев од његове квалификације као правног или чињеничног питања, потребе за дефинисањем и начином дефинисања, елемената уобичајеног боравишта и начином доказивања истих, невољно и незаконито уобичајено боравиште, заснивање, промена и престанак уобичајеног боравишта, могућност непоседовања или мултипликације уобичајеног боравишта. Пре свега, кандидаткиња разматра да ли је уобичајено боравиште правно или чињенично питање, и да ли се то може довести у везу са његовим дефинисањем у правним изворима. Након тога анализирани су елементи уобичајеног боравишта, њихов међусобни однос, као и ситуације у којима један од њих евентуално може имати предност приликом утврђивања уобичајеног боравишта. С тим у вези кандидаткиња се осврнула на (не)могућност стицања уобичајеног боравишта у одсуству слободне воље лица. Поред тога, у овој глави кандидаткиња се бавила и незаконитим уобичајеним боравиштем, као и могућим нежељеним ситуацијама до којих оно може довести. Нарочита пажња посвећена је ситуацији миграната. Кандидаткиња разматра и промену и губитак, те могућност непоседовања или мултипликације уобичајеног боравишта. Истиче да су могуће ситуације да једно лице не поседује уобичајено боравиште, али да би његова евентуална мултипликација водила ка урушавању ове тачке везивања. Што се тиче начина дефинисања, у раду се наводе могући начини, при чему се кандидаткиња определила за комбинацију квантитативног и квалитативног критеријума.

У другој глави анализирани су посебни појмови уобичајеног боравишта и то уобичајеног боравишта детета, предузетника, правног лица односно организације без својства правног лица, те уобичајено боравиште оставиоца. Кандидаткиња најпре даје приказ модела утврђивања уобичајеног боравишта детета, а затим прави паралелу са општим појмом уобичајеног боравишта. Притом је извршена анализа елемената уобичајеног боравишта детета, те кандидаткиња закључује да је и код уобичајеног боравишта детета, присутан објективи елемент, док присуство субјективног варира од узраста детета. Уобичајено боравиште предузетника и правног лица, односно организације без својства правног лица разматрано је у светлу Уредби Европске Рим I и Рим II. Уобичајено боравиште оставиоца је исто тако посматрано у оквиру решења у праву Европске уније, при чему су анализирана дата упутства.

Трећа глава бави се односом уобичајеног боравишта са конкурентним тачкама везивања и то држављанством, пребивалиштем и обичним боравиштем. Кандидаткиња прво укратко објашњава ове појмове, да би затим правила паралелу са уобичајеним боравиштем. Када је реч о држављанству, кандидаткиња примећује да промену њиховог међусобног односа, будући да је држављанство раније имало примарну, а уобичајено боравиште супсидијарну улогу у одређивању меродавног права, док је данас ситуација обрнута у већини међународних извора, али и у кодификацијама националних система међународног приватног права. У вези пребивалишта и

боравишта, кандидаткиња примећује да постоје извесне сличности са уобичајним боравиштем, јер се такође ради о територијалним тачкама везивања, али износи о извесне разлике.

4. ТРЕЋИ ДЕО (276-354) посвећен је положају уобичајеног боравишта у упоредном праву. Он такође садржи три главе.

Права глава бави се положајем уобичајеног боравишта у међународном приватном праву Европске уније, у оквиру чега је размотрено 11 релевантних уредби. Кандидаткиња се трудила да поред решења датих у уредбама, прикаже и схватање уобичајеног боравишта од стране Суда правде Европске уније, те на крају закључује да је уобичајено боравиште настало под окриљем Хашке конференције, али да је пун развој и фазу зрелости достигло управо кроз међународно приватно право Европске уније.

Друга глава посвећена је уобичајеном боравишту у националним кодификацијама међународног приватног права десет земаља, у оквиру чега је приказана улога уобичајеног боравишта, као и упоредна решења на пољу одређивања меродавног права.

Трећа глава даје приказ положаја уобичајеног боравишта у оквиру права Босне и Херцеговине, *de lege late, de lege ferenda*.

5. ЗАКЉУЧАК (355-361) представља резимирани приказ кључних резултата спроведеног истраживања и рада на изради докторске дисертације. Кандидаткиња, између осталог, закључује да је уобичајено боравиште подобно да буде критеријум за међународне надлежности и одређивања меродавног права.

6. БИБЛИОГРАФИЈА (362-385) садржи списак иностраних и домаћих коришћених извора (литература, правни прописи, судске одлуке, електронски извори, пописи скраћеница). Кандидаткиња је у раду користила 207 библиографских јединица (уџбеника, монографија, чланака, теза и слично), 63 правна извора, 24 електронска извора и 51 судску одлуку.

6. Научни резултати докторске дисертације

Будући да уобичајено боравиште није предвиђено у унутрашњим изворима међународног приватног права Босне и Херцеговине, оно није било предмет интересовања домаће научне и стручне јавности, упркос томе што је Босна и Херцеговина, приступајући Уговору о стабилизацији и придруживању, преузела обавезу постепеног усклађивања права са тековинама права Европске уније. Стога резултати изнесени у докторској дисертацији „Уобичајено боравиште у међународном приватном праву“ кандидаткиње мр Драгане Дамјановић представљају значајан стручни и научни допринос како науци тако и пракси међународног приватног права Босне и Херцеговине, али и региона. Нарочито су значајни резултати који се тичу општег и посебних појмова уобичајеног боравишта. Сама идеја о таквој класификацији заслужује пажњу, као и њихово детаљно разматрање, утолико што се ни у упоредном праву не може наћи њихова свеобухватна анализа. Поред тога, од значаја су и ставови које је кандидаткиња изнела у погледу круцијалних питања уобичајеног боравишта – његових елемената, стицања, промене и престанка уобичајеног боравишта, његове

природе (да ли се ради о фактичком или правном концепту), потребе његовог дефинисања у правним изворима, затим, (не)могућности постојања невољног уобичајеног боравишта, такође, (не)могућности непоседовања или мултипликације уобичајеног боравишта статуса незаконитог уобичајеног боравишта. Ти ставови су утемељени и са аргументацијом иза које које кандидаткиња чврсто стоји. Чак и у случају да се заступа другачије становиште, аргументи које кандидаткиња износи се не могу пренебрегнути и свакако ће послужити као основ за озбиљну научну расправу. Ово утолико пре што је инострана доктрина и судска пракса показала висок степен неслагања у тумачењу појма уобичајеног боравишта. Због тога ће резултати ове дисертације сигурно користити домаћој судској пракси и домаћим правницима уопште приликом уношења и прихватања уобичајеног боравишта у законодавство Босне и Херцеговине. Посебно, јер у наредном периоду треба очекивати усклађивање домаће регулативе са европским стандардима, те ће резултати до којих се дошло у овој дисертацији бити веома значајни у поступку усвајања нове кодификације домаћег међународног приватног права.

7. Применљивост и корисност резултата у теорији и пракси

Анализа и истраживање уобичајеног боравишта у докторској дисертацији дато је на свеобухватан начин, уз коришћење историјских извора, домаћих и иностраних приступа, законских и теоретских, судске праксе, анализе практичног поступања судских органа итд. Будући да до сада у домаћој теорији није постојао научни рад који се у овом обиму бави уобичајеним боравиштем, дисертација ће несумњиво бити корисна правној теорији и пракси, нарочито ако имамо у виду да је у досадашњој оскудној домаћој судској пракси, уобичајено боравиште често погрешно интерпретирано као пребивалиште.

8. Начин презентовања резултата научној јавности, закључна оцена и предлог

Кандидаткиња ће у складу са важећим прописима јавно бранити докторску дисертацију на Правном факултету Универзитета у Источном Сарајеву. Јавна одбрана ће претходно бити јавно оглашена, дисертација доступна јавности. Комисија је, такође, мишљења да докторска дисертација треба да буде објављена у виду монографије или публикована кроз чланке, како би била доступна широј научној и стручној јавности.

Дисертација под називом „Уобичајено боравиште у међународном приватном праву“ кандидаткиње мр Драгане Дамјановић урађена је и написана на основу истраживања и представља самосталан научноистраживачки рад у коме је докторант одабрану тему обрадио применом научних и стручних метода адекватних предмету истраживања. Резултати до којих се дошло у истраживању представљају значајан допринос доктринарном изучавању предметне проблематике и предлог за евентуално нормирање у домаћем законодавству, те примену и тумачење у пракси. Имајући у виду наведено, у анализи питања која чине предмет проучавања докторске дисертације, резултате до којих се дошло у раду, на научни допринос овог рада, по оцени Комисије докторска дисертација мр Драгане Дамјановић под називом „Уобичајено боравиште у међународном приватном праву“ представља научни рад који испуњава све захтеване услове за стицање научног звања доктора наука.

С обзиром на изнесено, Комисија

ПРЕДЛАЖЕ

Научно-наставном већу Правног факултета Универзитета у Источном Сарајеву да прихвати овај извештај о позитивно урађеној докторској дисертацији кандидаткиње мр Драгане Дамјановић под називом „Уобичајено боравиште у међународном приватном праву“ и покрене даљи поступак одбране докторске дисертације.

Источно Сарајево, 13.6.2022. године

ЧЛАНОВИ КОМИСИЈЕ

1. **Др Славко Борђевић**, редовни професор Правног факултета Универзитета у Крагујевцу, ужа научна област Међународноприватноправна, председник Комисије

---
2. **др Јелена Беловић**, ванредни професор Правног факултета Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, ужа научна област Међународноприватноправна, члан Комисије;

---
3. **др Мирко Живковић**, редовни професор Правног факултета Универзитета у Нишу у пензији, ужа научна област Грађанскоправна, ментор и члан Комисије
